

JOHAN CALVIN JA SYLLOGISMUS PRACTICUS

Henn Käärik

Max Weberi „Protestantliku eetika“¹ üks keskseid küsimusi oli kaheldamatult küsimus sellest, kuidas Calvini predestinatsiooniõpetus kalvinistliku dogmaatika olulise osana võis saada sellise eetika aluseks, mis omakorda viis harvanähtava praktilise aktiivsuse ni. Lühidalt öeldes oli see küsimus, kuidas usust sündis tegu. Weberi protestantismiteesi võib kokkusurutult taandada järgnevale.²

- Absoluutselt suveräänne Jumal on oma eeljaloolise, pöördumatu ja salajase otsusega määranud suurema osa inimkonnast hukatusse, väiksema lunastusse (*decretum horribile*).
- Sellest tulenevalt ei ole inimesel mingit võimalust Jumala otsust tunnetada ega muuta.
- Lunastusmääratuile teeb Jumal siiski möönduse, andes neile teatud määral võimaluse, nii nagu ta ise heaks arvab, oma otsust tunnetada.
- Võimaluseks Jumala otsust tunnetada on õige ja kindel usk ning selle kaudu saavutatav püsiv usaldus Kristuse vastu.
- Kindla usu äratundmine on tavauskliku jaoks uskumatult raske.
- Seetõttu püütakse leida mingit „kindlamat“ kriteeriumi kindla usu ja valiku kinnituseks.
- Selliseks kriteeriumiks saavad head teod, tekib usu tegudega *tõendamise idee* (*Bewährungsgedanke*).
- See idee oli Calvini enda jaoks vastuvõetamatu ning leidis tunnustust alles tema järglaste (Beza jt) töödes.

¹ Max **Weber**, „Die protestantische Ethik und der „Geist“ des Kapitalismus, *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 20–21 (1905); Max **Weber**, „Die protestantische Ethik und der „Geist“ des Kapitalismus“, *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, Bd. I. (Tübingen: Mohr-Siebeck, 1920).

² Weber, *Die protestantische Ethik und der „Geist“ des Kapitalismus*, 1920, 92–105.

- Eetiline tõendamise idee, koosmõjus mõnede teiste teguritega (ratsionaalne teadus ja tehnika, ratsionaalne õigus, vaba tööjõuturg *etc.*), andis kapitalismi arengule Oktsidendis otsustava kiirenduse.

MAX WEBER JA BEWÄHRUNGSGEDANKE

Weber näis olevat veendunud, et usu määratlemine *certitudo salutis*'e ainsa alusena Calvini poolt tähendas ühtaegu tegude igasuguse märkimisväärse osa eitamist lunastuse tunnetamise protsessis. Seega mitte üksnes õigeksmõist, vaid ka lunastuse, valiku ja kutse äratundmine said toimuda ainult usu kaudu; mitte üksnes *iustificatio per fidem*, *iustificatio sola fide*, vaid ka *salvationis cognitio per solam fidem*.

Ehtne kalvinistlik õpetus osutas usule ja teadmisele osadusest Jumalaga sakramentides ning mainis „teisi vaimu vilju“ ainult möödaminnes³ ... Calvin ise on tegusid Jumala otsuse tundemärgina rõhutatult (*mit großer Nachdruck*) eitanud, ehkki need on talle, nagu luterlastelegi, usu viljadeks...⁴

Weberi arvates võisid teod Calvinile olla küll usu viljadeks, ent mitte usu/lunastuse märgiks ega tõendiks. Äravalitud on Jumala nähtamatu kiriku liikmed, kes ei erine väliselt millegi poolest hukatusse mõistetutist. Tavausklike laiade hulkade jaoks, kellele *certitudo salutis* pidi „valituse tunnetatavuse (*Erkennbarkeit*) mõttes olema absoluutselt esmajärgulise tähtsusega“,⁵ jäi Calvini õpetus ootuspäraselt kaugeks. Praktilise hingehoiu vajadused sundisid otsima lunastuse tundemärke, mis oleksid veel kindlamad kui kindel usk. Selleks tundemärgiks said paratamatult olla ainult teod, head teod. Täpsemalt, selleks et olla *certitudo salutis*'ele kindlaks aluseks, peab kindel usk end tõendama oma objektiivsetes tulemustes, usk peab olema toimekas, „*er muss „fides efficax“ ... sein*“.⁶ Nii tekkis usu *tõendamise idee* (*Bewährungsgedanke*). Head teod ei saanud (endiselt) olla usu ja lunastuse põhjuslikus aluseks (*Realgrund*), küll aga tunnetusli-

³ Weber viitab seejuures ühele oma põhiallikestest dogmaatika küsimustes, H. Heppele. Vt Heinrich **Heppe**, *Die Dogmatik der evangelisch-reformierten Kirche* (Elberfeld: R. L. Friderichs, 1861), 420–425.

⁴ Weber, „Die protestantische Ethik und der „Geist“ des Kapitalismus“, 1920, 104.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*, 108 jj.

kuks (*Erkenntnisgrund*). Selline murrang sai sündida alles pärast Calvinit ja sedagi mitte dogmaatika, vaid ennekõike usulise praktika tasandil.⁷

Bewährungsgedanke osa Max Weberi kontseptsioonis tervikuna on krooniliselt alahinnatud. Jäädes justkui Weberi kalvinistliku predestinatsioonidogma käsitluse varju, on tal ometi kaalukas funktsioon. Enam veel, Weberi teksti hoolikas ülelugemine veenab, et see eetilise printsiip, mida ta tõlgendab kui „metodoloogilise kõlbluse psühholoogilist lähtepunkti“, on tema „käsitluse jaoks põhjaneva tähtsusega“. Weber jõuab järeldusele, „et ka teised usutunnistused pidid samas suunas mõjuma, kui nende eetilised ajendid olid samasugused selles kõige otsustavamal punktis: oma usu tõendamise idees“.⁸ Kalvinistlik dogmaatika polnud seega mitte ainsaks *Bewährungsgedanke* aluseks. Tahes-tahtmata tuleb Weberit tõlgendada selliselt, et tähtis polnud mitte niivõrd tõendamise idee alus kui-võrd tõendamise idee ise. Tõsi, kalvinistlik predestinatsioonidogma oli *Bewährungsgedanke* kõige klassikalisemaks, puhtamaks ja kontseptuaalselt terviklikumaks aluseks.

Bewährungsgedanke ei tähenda mitte ainult usu tõendamist tegudega, vaid ka seda, et teod, olles õige ja kindla usu tõendiks, on ühtaegu lunastuse ja äravalituse tõendiks *resp.* märgiks. „Niisama absoluutselt sobimatud kui head teod on õndsuse saavutamise vahendina ... niisama hädatarvilikud on nad väljavalituse märgina (*Zeichen*)“.⁹ Heade tegude tõlgendamine usu ja lunastuse märgina tähendab Weberile *eo ipso* usu ja lunastuse *järeldamist* sellistest tegudest. Niisugune mõttekäik tundub olevat mõistlik. Ometi ei pea millegi märgiks olemine tingimata tähendama sellesama millegi *järeldamist* (*colligere*) sellest samast märgist. Just sellise harvaesineva juhtumiga tuleb meil järgnevalt kokku puutuda.

Weber ei kasutanud Calvini tekstide eksegeesi raames mõistet *syll-*

⁷ „Õigupoolest tundsid mõlemad, nii Luther kui Calvin ... kahesugust Jumalat: Uue Testamendi ilmutatud armulikku ja heldet Isa ... ning tema taga *Deus absconditus*’t kui meelevaldselt toimivat despooti. Lutheril pääses täielikult võidule Uue Testamendi Jumal, sest ta eitas metafüüsilisi mõtisklusi, pidades neid kasutuks ja ohtlikuks, Calvinil aga saavutas võimu elu üle transsendentse jumaluse idee. Kalvinismi rahvalikus arengus ei saadud sellest muidugi kinni pidada, ent selle jumaluse asemele ei astunud nüüd Uue Testamendi taevane Isa, vaid Vana Testamendi Jehoova.“ Weber, „Die protestantische Ethik und der „Geist“ des Kapitalismus“, 1920, 92. Väide, et pärast Calvinit astus *Deus absconditus*’e asemele Vana Testamendi Jehoova, on vaieldav.

⁸ *Ibid.*, 124 jj.

⁹ *Ibid.*, 110.

gismus practicus, ent tema *Bewährungsgedanke* on sellega sisuliselt identne. Aga nagu öeldud, Weber eitab *Bewährungsgedanke* olemasolu Calvinil.

SYLLOGISMUS PRACTICUS

Süllogism on deduktiivne mõttetehnika, mille abil kahest eeldusest järeldatakse midagi. *Syllogismus practicus*'e mõiste pärineb Aristotelese süillogistikast ning kujutab endast süllogismi vormi, kus järelduseks on mingi tegevus, selle vajadus või kavatsus seda sooritada. Kalvinistlikus kontekstis omandab *syllogismus practicus* kardinaalselt uue mõtte ning ei tähenda mitte enam tegude järeldamist, vaid järeldamist tegudest. „*Syllogismus practicus* on järeldus headest tegudest.“¹⁰ „Praktiline süllogism (*syllogismus practicus*) on järeldus, mis tuletatakse tegudest. Süllogismi põhivorm, kui see puutub lunastusse, on järgmine: „Suurem eeldus: Ainult need, kes teevad „x“, on päästetud. Väiksem eeldus (praktiline): Ent mina teen „x“. Järeldus: Seetõttu olen ma päästetud.“¹¹ Kõige üldisemal kujul võiks *syllogismus practicus*'t väljendada nii:

Suurem eeldus: Tõeline usk väljendub heades tegudes.

Väiksem eeldus: Mina teen häid tegusid

Järeldus: Minul on tõeline usk.

Väide „minul on tõeline usk“ on samatähenduslik väitega „mina olen lunastatud“, kuivõrd tõeline usk saab olla ainult lunastatud ehk teisisõnu, tõeline usk on kindlaks lunastuse märgiks. Konkreetsemalt võib *syllogismus practicus* võtta järgmise kuju.¹²

Suurem eeldus: Vastavalt pühakirjale saavad ainult need, kellel on tõeline usk, Püha Vaimu tunnistuse, et nende elu ilmutab pühitsemise vilju ja häid tegusid.

Väiksem eeldus: Ma ei või eitada, et olen Jumala armust saanud Püha Vaimu tunnistuse, et ma ilmutan pühitsemise vilju ja häid tegusid.

Järeldus: Mina saan osa päästvast usust.

¹⁰ Gerrit C. **Berkouwer**, *Studies in Dogmatics. Divine Election* (Grand Rapids: Eerdmans Publishing, 1960), 286.

¹¹ Joel R. **Beeke**, *The Quest for Full Assurance: The Legacy of Calvin and His Successors* (Edinburgh: The Banner of Truth Trust, 2000), 65.

¹² Beeke, *The Quest for Full Assurance*, 132.

Syllogismus practicus on seega järeldus tagajärgedest (*argumentum ab effectu, argumentum ab effectibus*), mitte aga järeldus põhjus(t)est (*argumentum a causa, argumentum ex causis*).

Kas Calvin kasutas praktilist süllogismi? Kas Calvin õpetas praktilist süllogismi? Ehkki suurem osa autoreid neid kaht küsimust ei erista, on meie arvates mõistlik seda teha: teine küsimus on selgelt kategoorilisem kui esimene. On enesestmõistetav, et kui Calvin õpetas (normatiivselt) praktilist süllogismi, siis pidi ta seda ka kasutama. Teiselt poolt ei tähenda *syllogismus practicus*'e kasutamine tingimata selle õpetamist.

Mitu autorit eesotsas Karl Barthiga on veendunud, et Calvini töödes on *syllogismus practicus* juba olemas:

Ma ei pea võimalikuks ... eitada, et see, mida hiljem on nimetatud *syllogismus practicus*'eks, on tegelikult olnud juba Calvini enda teoloogia element ... Calvin pole mitte ainult esitanud, vaid ka maksma pannud seisukoha, mille järgi usus ja usu läbi Jeesusesse Kristusesse pilk ka valiva Jumala teole inimeses pole mitte ainult lubatud, vaid hädavajalik.¹³

Teine mõjukas traditsioon eesotsas Wilhelm Nieseliga eitab igasuguse *syllogismus practicus*'e olemasolu Calvinil.¹⁴

Loomulikult, kui Calvini üksikuid väljendusi terviktekstist välja rebida või kõike kokku kuhjata, mis kuidagiviisi *syllogismus practicus*'t meenu tab ... siis võib Calvini juures üleüldse kõike leida, mida leida tahetakse ... Me näeme, et Calvin kaitseb ranget ilmutusteoloogiat, mis on täielikult suunatud Jeesusele Kristusele. Seepärast hoiatab ta *syllogismus practicus*'e eest, sest see meetod juhib meie pilgu kõrvale Jumalalt, keda saab leida ainult Kristuses, ja suunab selle inimesele. Seeläbi ei saa meie lunastuskindlus mitte tugevamaks, vaid seatakse hoopis küsimärgi alla.¹⁵

Barthi ja Nieseli seisukohtade vahele mahub terve rida mõõdukamaid, mis tuvastavad küll praktilise süllogismi olemasolu Calvinil, ent seovad selle mitmesuguste mõõnduste ja tingimustega. F. Wendel leiab, et Calvi-

¹³ Karl **Barth**, *Die Lehre von Gott*. Die kirchliche Dogmatik, Bd. II, Hlbd. II (Zürich: Evangelischer Verlag A. G. Zollikon, 1948), 368 jj.

¹⁴ Wilhelm **Niesel**, „Syllogismus practicus?“ – *Aus Theologie und Geschichte der reformierten Kirche. Festgabe für E. F. Karl Müller* (Neukirchen: K. Moers, 1933), 158–179; Wilhelm **Niesel**, *Die Theologie Calvins*. 2. Aufl. (München: Chr. Kaiser, 1957), 172–182.

¹⁵ *Ibid.*, 180.

nil pole veel väljakujunenud ja terviklikku *sylogismus practicus*'t, ent on juba selle alged. Teisisõnu, Calvinil on olemas juba „tulevase puritaanluse eosed“.¹⁶ J. Beeke kinnitab, et Calvin tunnustas praktilist süllogismi implitsiitselt ja praktiliselt *sola scriptura, sola fide, sola gratia, solus Christus*’e ning *soli Deo gloria* kontekstis.¹⁷ J. Bray väitel kasutas Calvin *sylogismus practicus*’t ning oli seisukohal, et teod annavad inimestele täiendavat tuge ja kindlust.¹⁸ Veel ühe arvamuse kohaselt on Calvinil olemas eriline *sylogismus practicus*, mille alusel saab tegudest järeldada küll usku, aga mitte lunastust. Seejuures ei anna teod usukindlust (*Glaubensgewißheit*), vaid ainult tugevdavad seda.¹⁹

J. Dantine on olnud üks neist, kes ei leia Calvinil praktilist süllogismi *sensu stricto*, küll aga selle eeldusi.²⁰ Erinevalt paljudest teistest ei põhjenda Dantine seda mitte praktilise hingehoiu vajadustega, vaid tuletab selle Calvini dogmaatika iseärasustest. Calvini kristoloogia sattus „soterioloogilise ummiku“ ohtu nii skolastika kui naturalistliku humanismi vastu suunatud antispekulatiivse huvi tõttu. Viimane väljenduvat iseäranis predestinatsiooniõpetuses, mis ajendab minema Kristusest veelgi kaugemale ning küsima Jumala igavese ja eelajalise otsuse kohta, jättes kõrvale Kristuse isiku ja teod. Kristus pole lunastuse jaoks mitte enam põhjuslik alus²¹ (*Realgrund*), vaid ainult tunnetuslik (*Erkenntnisgrund*),

¹⁶ François **Wendel**, *Calvin: The Origins and Development of His Religious Thought* (Grand Rapids: Baker, 1997), 276.

¹⁷ Beeke, *The Quest for Full Assurance*, 71; küllalt sarnase seisukoha leiame: Cornelis **Graafland**, *De zekerheid van het geloof: Een onderzoek naar de geloof-beschouwing van enige vertegenwoordigers van reformatie en nadere reformatie* (Wageningen: H. Veenman & Zonen, 1961), 31–39; Richard A. **Muller**, *Christ and the Decree: Christology and Predestination in Reformed Theology from Calvin to Perkins* (Grand Rapids: Baker, 1988), 102–104.

¹⁸ John S. **Bray**, „The Value of Works in the Theology of Calvin and Beza“ – *Sixteenth Century Journal*, 4 (1973), 81.

¹⁹ **Kwang-Woong Yu**, „Syllogismus practicus bei Calvin“ – *Calvinus Sacrae Scripturae Professor. Die Referate des Internationalen Kongresses für Calvinforschung*. Hg. Wilhelm H. Neuser (Grand Rapids: Eerdmans Publishing, 1994), 256–264.

²⁰ Johannes **Dantine**, „Das christologische Problem im Rahmen der Prädestinationslehre von Theodor Beza“ – *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, LXXVII (1966), 92 jj.

²¹ Calvini järgi on Jumala halastus ja armastus meie vastu lunastuse tegusaks, Kristus aga materiaalseks põhjuseks. *Efficientem enim vitae aeternae nobis comparandae causam ubique Scriptura praedicat Patris caelestis misericordiam, et gratuitam erga nos dilectionem: materialem vero, Christum cum sua obedientia, per quam nobis iustitiam acquisivit* (*Inst.*, III, 14, 17 – vt järgm viidet).

speculum electionis. Ühtaegu saab siit alguse Kristuse kui valiku tunnetusliku aluse tähtsuse kahanemine. Kristus kui valiku garantii pole enam piisav. Inimene peab oma valiku tõendit otsima mujalt. Tekib vajadus *syllogismus practicus*'e järele.

DONA DEI ADVERSUS HOMINIS MERITA

Calvini kesksed praktilise süllogismiga seostatavad tekstid on järgmised:

Institutio Christianae religionis, III, 4, 37²²;

Institutio Christianae religionis, III, 14, 18–19;

Institutio Christianae religionis, III, 24, 3–4;

Commentarius in Lucae Evangelium [Luc. 7, 41–47]²³ –

Kommentaar (Lk 7: 41–47);

Commentarius in primam Ioannis epistolam [1. Ioh. 2, 3]²⁴ –

Kommentaar (1Jh 2:3);

Commentarius in primam Ioannis epistolam [1. Ioh. 3, 14] –

Kommentaar (1Jh 3:14);

Commentarius in primam Ioannis epistolam [1. Ioh. 3, 19] –

Kommentaar (1Jh 3:19);

Commentarius in primam Ioannis epistolam [1. Ioh. 4, 17] –

Kommentaar (1Jh 4:17)

Commentarius in primam Petri epistolam [1. Pet. 1, 1] –

Kommentaar (1Pt 1:1);

Commentarius in secundam Petri epistolam [2. Pet. 1, 10] –

Kommentaar (2Pt 1:10);

Commentarius in Iacobi epistolam [Iac. 2, 21] – Kommentaar (Jk 2:21).

²² Joannes **Calvinus**, *Institutio Christianae religionis* 1559. Joannis Calvini Opera Selecta, libri I-IV. Hg. Petrus Barth und Guilelmus Niesel (Monachium: Chr. Kaiser, 1928–1936), edaspidi lüh: *Inst.*

²³ Calvini UT evangeeliumide kommentaarid: Joannes **Calvinus**, *Joannis Calvini, magni theologi, Commentarii in quatuor Euangelistas Matthæum, Marcum, Lucam et Joannem. Quorum tres priores in formam Harmoniae sunt digesti: quartus vero seorsim explicatur, quod pauca cum reliquis communia habeat*. Opera omnia in novem tomos digesta, vol. VI. (Amstelodam: Joannes J. Schipper, 1667).

²⁴ Calvini UT kirjade kommentaarid: Joannes **Calvinus**, *Joannis Calvini Commentarii in omnes Pauli Apostoli Epistolas, atque etiam in Epistolam ad Hebræos. Adiunximus eiusdem Authoris Commentarios in omnes Epistolas Canonicas* (Geneva: Hæredes Vignon, 1600).

Paljud uurijad peavad nende tekstide alusel võimalikuks järeldada, ühel või teisel määral, *sylogismus practicus*'e olemasolu Calvinil. Nendes tekstides tõepoolest järeldatakse tegudest midagi. Seejuures tuleb aga silmas pidada, millises seoses Calvin tegudest räägib. Veelgi täpsem oleks öelda, silmas tuleb pidada rõhuasetust. Calvini jaoks pole tihti oluline mitte see, et tegudest järeldub mingi põhjuslikus ahelas kõrgemalseisev element (usk, kutse, valik, lunastus), vaid see, et teod on selle põhjusliku ahela kõige viimaseks ja vähem tähtsaks elemendiks. Calvini jaoks pole oluline niivõrd see, et teod on millegi *tunnetuslikuks* aluseks (*Erkenntnisgrund*), kui võrd see, et teod *ei ole* millegi *põhjuslikuks* aluseks (*Realgrund*). Calvin ei rõhuta mitte seda, et tegudest on võimalik järeldada lunastust, vaid seda, et inimese head teod on lunastuse tagajärjeks (*argumentum ab effectu*), mitte põhjuseks (*argumentum a causa*). Mitte head teod pole lunastuse aluseks, vaid lunastus on heade tegude aluseks.

Calvini seisukohalt ei saagi tegudel olla põhjuslikku staatust, sest see tähendaks tegude käsitamist teenetena. Ja nii oleme jõudnud Calvini jaoks üliolulise küsimuseni jumaliku armu (*gratia Dei*) ja inimese teenete (*hominis merita*) vahekorrast.

Jumala absoluutsest suveräänsusest tulenevalt ei või inimesel tema ees olla mingeid teeneid, ka usk ja head teod pole midagi muud kui Jumala kingitus (*Dei donum*). Väga tõenäoline, et selles veendumuses sai ta tuge Augustinuselt, kellele mõjus murranguliselt Pauluse esimene kiri korintlastele (1Kr 4:7): „Mis sul on, mida sa ei oleks saanud? Aga kui sa selle oled saanud, mis sa siis kiitled, otsekui sa ei oleks seda saanud?“ Kompromissitu poleemika kõigiga, kes peavad inimese häid tegusid teeneks Jumala ees, läbib punase niidina Calvini töid. Inimese ainsaks teeneks saab olla lootus Jumalale, kes lunastab inimese tervikuna. *Hoc totum hominis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem salvum facit.*²⁵ Teeneks piisab teadmisest, et teenetest ei piisa. *Sufficit ad meritum scire quod non sufficient merita.*²⁶

Vaatame kõnesolevaid tekste lähemalt.

1. *Institutio*'s (III, 4, 37) ja kommentaaris Luuka evangeeliumile (Lk 7: 41) tõlgendab Calvin Jeesuse ütlust pattude andeksandmisest eksinud naisele järgmiselt. Naisele antakse patud andeks küll sellepärast, et ta on

²⁵ *Inst.* III, 12, 3.

²⁶ *Ibid.*

palju armastanud, ent mitte armastus ei tingi andeksandmist. „On ilmne, et nende sõnadega ei tee ta (Jeesus) armastust andeksandmise põhjuseks (meie kursiiv – H.K.), vaid selle tõendiks.“²⁷ Tegemist on arutlusega *a posteriori*, kus midagi tõendatakse temast tulenevate tagajärgede kaudu.

*Est autem argumentum a posteriori, quo aliquid demonstratur a signis sequentibus.*²⁸ *Probat autem iustam esse, non quia satisfecerit Deo, sed quod remissa sint illi peccata ...*²⁹. „...non quia satisfecerit Deo“ võiks siin olla tõlgitud kui „... mitte sellega, et ta annab Jumalale alust olla rahul“ ning kogu lause „Ta tõendab oma õigsust mitte sellega, et ta annab Jumalale alust olla rahul, vaid seepärast, et talle on patud andeks antud ...“. Väljendiga *non quia satisfecerit Deo* annab Calvin mõista, et siin pole tegemist inimese teenetega (*merita*) Jumala ees, vaid Jumala vaba ja suveräänse armuga.

„Järeldus, mille teeb Kristus, ei tulene mitte põhjusest, vaid tagajärjest. Enne jumaliku soosingu osakssaamist ei saa olla tänulik, ja vastastikuse armastuse põhjuseks märgitakse siin olevat vaba andeksand. Kokkuvõttes, Kristus järeldab viljadest ehk tagajärgedest seda, et see naine on lepitatud Jumalaga.“³⁰ *Gratuita remissio*, vaba, kingitud, muidu antud andustus tähendab siin Calvinil seda, et eelneva pattude andeksandmiseta pole armastus (head teod) mõeldav. Inimese armastus ei saa olla teeneks Jumala ees.

2. Ka kommentaarides 1Jh 3:14; 1Jh 4:17 on Calvini tähelepanu keskmes inimese heade tegude staatus lunastuse ja usu tagajärjena, mitte põhjusena.

*Nec enim hic de salutis causa disputat, sed quum charitas præcipuus sit fructus Spiritus, certum quoque est regenerationis symbolum. Proinde a signo ratiocinatur Apostolus, non autem a causa.*³¹ Armastus ei ole lunastuse

²⁷ *Inst. III, 4, 37: Quibus verbis (ut vides) eius dilectionem non facit causam remissionis peccatorum, sed probationem.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Comment. Luc. 7, 41.*

³⁰ *Ibid.:* Nam argumentum, quo utitur Christus, non a causa, sed ab effectu sumptum est: quia et prius ordine est beneficium accipere, quam habere gratiam, et causa mutui amoris hic notatur gratuita remissio. In summa, Christus mulierem hanc Deo reconciliatam esse, a fructibus vel posterioribus effectis arguit.

³¹ *Comment. 1. Ioh. 3, 14.*

põhjuseks, ent olles Vaimu viljaks, on ta uuestisünni kindlaks sümboliks. Järeldus tehakse märgist, tagajärjest, mitte põhjusest.

Uus elu, olles jumaliku adoptiooni tagajärjeks, kinnitab veendumust oma valituses, ent see on n-ö teisejärguline tugi. Ainult jumalik arm saab olla meie lunastuse aluseks. *Neque etiam negamus, vitæ novitatem, quia Divinæ adoptionis est effectus, valere ad confirmandam fiduciam: sed tanquam secundarium (ut ita loquar) adminiculum: sed interea nos in sola gratia fundatos esse oportet.*³²

Samas võtmes on kirjutatud kommentaarid Peetruse Esimesele ja Teisele ning Jaakobuse kirjale (1Pt 1:1; 2Pt 1:10; Jk 2:21).

TEGUDE TUNNETUSLIKUST TÄHENDUSEST

Mõningates tekstides käsitleb Calvin tegusid tõenäoliselt nii põhjuslikus kui tunnetuslikus tähenduses.

1. „Me ei saa järeldada, et usk püsib tegudel. Kuigi teod on usu tõendiks, ei järeldu sellest, et usk tugineb neile, sest nad lisanduvad usu margina. Usukindlus rajaneb ainult Kristuse armul.“³³ On võimalik, et toodud fragment osutab tegudele ka seoses õige usu äratundmisega. Ent vahetult samas on teod usu võimaliku *tunnetusliku* alusena ühemõtteliselt välistatud: *Certitudo ... fidei in sola Christi gratia residet.*

2. Väga oluline on Calvini märkus, et armastus on usu lisand (*accessio*), madalamat järku tugi (*adminiculum inferius*), mitte selle alus. *Est igitur charitas accessio vel adminiculum inferius, ad fidei fulturam: non fundamentum quo nititur.*³⁴

Usukindlus ei tulene tegudest, vaid ainult Jumala vaba adoptiooni pitserist meie südameis Püha Vaimu vahendusel. *Nemo tamen rite inde colligeret respiciendum ad opera nostra esse, ut nobis firma sit persuasio ... Et certe non aliunde cognoscimus nos esse Dei filios, nisi quia gratuitam suam*

³² *Comment.* 1. Ioh. 4, 17.

³³ *Comment.* 1. Ioh. 2, 3: *Nec vero inde colligendum est, fidem in opera recumbere. Tamesti enim suæ quisque fidei testimonium habet ab operibus: non tamen sequitur illic fundatum esse, quum posterior hæc probatio instar signi accedat. Certitudo itaque fidei in sola Christi gratia residet.*

³⁴ *Comment.* 1. Ioh. 3, 19.

*adoptionem cordibus nostris per Spiritum suum obsignat.*³⁵ Ka selles fragmendis pole välistatud tegude käsitamine usu ja usukindluse võimaliku tunnetusliku alusena ning selle võimaluse vahetu eitamine. Me räägime tegude võimalikust käsitamisest usu tunnetamise vahendina, sest tegude põhjusliku ja tunnetusliku staatuse eristamine Calvini tekstides on äärmiselt keeruline.

3. Calvini tekstide eksegeesis on kommentaaril Inst. III, 24, 3–4 eriline koht. On kujunenud n-ö heaks tavaks viidata just sellele tekstilõigule seoses praktilise süllogismi oletatava kasutamisega Calvini poolt.³⁶ Tõepoolest, Calvin kirjutab, et otsides vastust küsimusele, kui kindel on meie valitus, on kõige õigem kinni hoida nendest „järgnevatest märkidest“ (*signa posteriora*), mis on tema selgeteks tõenditeks. *Ita optimum tenebimus ordinem si in quaerenda electionis nostrae certitudine, in iis signis posterioribus, quae sunt certae eius testificationes, haereamus.*³⁷ Ent järgnevate märkide all ei pea Calvin silmas hoopiski mitte tegusid, vaid Jumala kutset (*vocatio Dei*). „Olgu meie uurimismeetodiks alustada Jumala kutsesest ja lõpetada sellega.“³⁸ Jumala kutse on see *signum posterius*, mis annab tunnistust tema valikust, mitte aga inimese teod. *Salvatio non ex operibus, sed ex vocatione colligitur.* Tegemist on küll järeldamisega tagajärgedest (*argumentum ab effectibus*), ent mitte järeldamisega tegudest (*sylogismus practicus*).

Kutse määratlemises uurimismeetodi algus- ja lõpp-punktina pole midagi sellist, mis takistaks usklike tundmast, et õnnistus ja hüved, mida nad iga päev Jumalalt saavad, pärinevad nende salajasest adoptioonist. *Quonquam hoc non obstat quin fideles quae percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recondita illa adoptione descendere ...*³⁹ Tõsi, siin ei räägita inimese tegudest, vaid talle osakssaavatest privileegidest, ent see ei muuda asja: jutt käib inimese poolt tema igapäevase praktilise tegevuse käigus tajutavatest konkreetsetest lunastuse märkidest. Tahes-tahtmata tekib siin kiusatus tõlgendada neid märke lunastuse tunnetusliku

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Beeke, *The Quest of Full Assurance*, 66. Sama seisukohta jagavad mitmed teised juhtivad Calvini-uurijad.

³⁷ *Inst. III, 24, 4.*

³⁸ *Ibid:* Sit igitur haec nobis inquirendi via, ut exordium sumamus a Dei vocatione, et in ipsam desinamus.

³⁹ *Ibid.*

alusena. Vahetust kontekstist ilmneb aga sellise interpretatsiooni võimatus: Need, kes on valitud, pole valitud neis endis, vaid Jeesuses Kristuses ... Ja kui me oleme valitud temas, ei saa me leida lunastuse kindlust meis endis. *Proinde quos Deus sibi filios assumpsit, non in ipsis eos dicitur elegisse, sed in Christo suo ... Quod si in eo sumus electi, non in nobis ipsi reperiemus electionis nostrae certitudinem ...*⁴⁰

4. Kommentaarid *Inst.* III, 14, 18–19 on meile teadaolevalt ainsad, kus Calvin kaheldamatult räägib tegude gnoseoloogilisest tähendusest lunastuse tunnetamisel.

„Kui arutluse all on lunastuse rajamine, pööravad usklikud oma pilgu üksnes Jumala headuse poole ning ei osuta mingit tähelepanu oma tegudele.“⁴¹ Calvin jätkab: „Nõndaviisi rajatud, üles ehitatud ja kinnitatud veendumus (*conscientia*) saab kinnitust ka tegudest, niivõrd kui need tunnistavad meis toimivast ja meid juhtivast Jumalast.“⁴² Nii nagu eelnevas fragmendis, näib ka siin tegudel olevat teatud iseseisev tähendus lunastuse äratundmisel. Talle omase järjekindlusega rõhutab Calvin aga otsekohe tegude tähtsusetust.

Ent nii nagu uuestisünni viljad annavad usklitele tunnistuse neis toimivast Pühast Vaimust, annavad kogemuse, et Jumal on nende Isa sellises ülitähtsas asjas, saavad nad sellest mitte vähest tuge ootuses tema abile kõigis oma elulistes vajadustes. Isegi seda ei suudaks nad teha, kui nad poleks eelnevalt tunnetanud, et Jumala headus on neile vajutanud oma pitseri ei millegi muu kui töötuse kindlusega.⁴³

Sellega on Calvin andnud vaadeldavale küsimusele perfektse vastuse.

⁴⁰ *Inst.* III, 24, 5.

⁴¹ *Inst.* III, 14, 18: *Quum de fundanda constituendaque salute sua agitur, citra operum respectum in solam Dei bonitatem oculos intendunt.*

⁴² *Ibid.*: *Sic fundata, erecta, stabilita conscientia operum quoque consideratione stabilitur quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis et regnantis.*

⁴³ *Inst.* III, 14, 19: *Sed quoniam ex regenerationis fructibus habitantis in se Spiritus sancti argumentum capiunt, inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessitatibus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem possunt, nisi primum Dei bonitatem, nulla alia quam promissionis certitudine obsignatam, apprehenderint.*

JÄRELDUSED

Selle üle, kas Calvini tekstidest on võimalik leida praktilist süllogismi, on vaieldud sajandeid. Käesoleva artikli autor on jõudnud järeldusele, et Calvinil ei olnud ega saanudki olla *sylllogismus practicus*'t. Calvin on oma vaadetes selge ja järjekindel. Tegudel on inimese jaoks teatud märgiline tähendus ainult sel juhul, kui nad on tõepoolest valitud. Oma valitusest saavad nad teada kindla usu vahendusel. Üksnes oma valituse *eelnev* tunnetamine, lootus Jumala töotusele, annab võimaluse näha oma häid tegusid Jumala valiku tõendina. Seejuures on teod usule pelgalt lisandiks (*accessio*), madalamat järku toeks (*adminiculum inferius*). Lunastuse, valiku, kutse ja usu kui tegude suhtes põhjusliku aluse (*Realgrund*) rõhutatud esiletoomine vaadeldud kirjakohtades võtab võimaluse käsitada tegusid usu tunnetusliku alusena (*Erkenntnisgrund*). Ei ole mõistlik järeldada seda, mida on juba eeldatud. Calvin eeldab usu olemasolu, *sylllogismus practicus* järeldab seda. Me väidame teisisõnu, et kõik need Calvini-uurijad, kelle arvates on *sylllogismus practicus* Calvinil ühel või teisel määral olemas, peavad võimalikuks kahe erineva süllogismi üheaegset olemasolu tema töödes. Ühelt poolt põhjuslik süllogism (*argumentum a causa*), mis eeldab õige usu olemasolu heade tegude alusena, teiselt poolt järeldamine tagajärgedest (*argumentum ab effectu*), kus head teod on õige usu olemasolu tunnetuslikuks aluseks (*sylllogismus practicus*). Eeldada kahe nimetatud deduktiivse mõttetehnika paralleelset esinemist Calvini tekstides pole aga vähimalgi määral põhjendatud.

Tänu probleemi rangele ja täpsele käsitlusele saavutas Calvin ootamatu efekti: teod võivad olla küll usu tõendiks, ent neist pole võimalik usku järeldada. Seda asjaolu ei arvestanud meie arvates vajalikul määral Max Weber, kes samastas usu tõendamise idee (*Bewährungsgedanke*) ja praktilise süllogismi, eitades ühtaegu esimese olemasolu Calvinil.

Calvinil oli kaalukaid põhjusi vältida usu ja lunastuse järeldamist inimese headest tegudest. Ta teadis hästi, et sellest on ainult üks samm tegude tõlgendamiseni usu ja lunastuse kausaalse alusena. Teod omandavad lunastusest ja usust sõltumatu profaanse-empiirilise tähenduse ning selliselt despiritualiseeritud tegudes toimub olemuslik metamorfoos: kindla usu tunnetamise instrumendist muutuvad nad tavaettekujutuses usu vundamendiks. Protestantismi hilisem areng näitas, et ta ei eksinud.